



دانشِ هرمی موسیقی

تألیف:

دکتر محمد سعید شریفیان

سرشناسه	شریفیان، محمدسعید، ۱۳۳۳
عنوان و نام پدیدآور	دانش هرمی موسیقی / محمدسعید شریفیان
مشخصات نشر	تهران، دانشگاه هنر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۱۲۶
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۶۵۱۳-۲۴-۹
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه
موضوع	موسیقی
موضوع	Music
شناسه افزوده	دانشگاه هنر، معاونت پژوهشی
رده بندی کنگره	۱۳۹۷
رده بندی دیویی	۷۸۱
شماره کتابشناسی ملی	۵۵۱۵۹۶۸

نام کتاب	دانش هرمی موسیقی
تألیف	دکتر محمدسعید شریفیان
ویراستار	حسن رحیمی
صفحه آرای	رامین حکیمی آرا
چاپ اول	۱۳۹۸
بها	۷۰۰۰۰ ریال
شمارگان	۲۵۰ نسخه
قطع	وزیری
شابک	ISBN: 978-600-6513-24-9 ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۱۳-۲۴-۹



ناشر

تهران، خیابان حافظ، خیابان شهید سرهنگ سخایی،
بعد از تقاطع ۳۰ تیر، شماره ۵۶

تلفن: ۵۶۸۲ ۷۲ ۶۶ (۰۲۱)

*** کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

*** مسئولیت مطالب به عهده نویسنده است و لزوماً دیدگاه‌های دانشگاه هنر را منعکس نمی‌کند.

فهرست مطالب

فصل اول: صوت و شاخص‌های آن

--- صوت	۳
--- موسیقی	۴
--- زمان و کشش نت‌ها	۷
--- فواصل یک‌پرده و نیم‌پرده	۹
--- تمرین	۱۲

فصل دوم: تولد تونالیت‌ه

--- تولد تونالیت‌ه	۱۷
--- تمرین	۲۳

فصل سوم: گام شناسی

--- گام شناسی	۲۷
--- ساختن گام ماژور	۲۸
--- ساختمان یک گام مینور	۲۹
---- الف. گام مینور هارمونیک	۲۹
---- ب. گام مینور ملودیک	۳۰
--- تمرین	۳۲

فصل چهارم: سرکلیدها

--- سرکلیدها	۳۵
--- گام‌های دیزدار	۳۶
--- گام‌های بمل‌دار	۳۶

فصل پنجم: اسامی تکنیکی نت‌های گام

--- اسامی تکنیکی نت‌های گام	۴۱
-----------------------------	----

فصل ششم: فواصل

--- فواصل	۴۵
---- الف) فواصل دیاتونیک	۴۶
---- ب) فواصل کروماتیک	۴۷
--- نت‌های اینهارمونیک (Enharmonic)	۴۹
---- ج) فواصل انهارمونیک (Enharmonic)	۵۰
---- د) معکوس فواصل	۵۲
---- هـ) فواصل مرکب (ترکیبی)	۵۳
--- تمرین یک	۵۴

فصل هفتم: آنالیز تونالیته

--- آنالیز تونالیته	۵۷
--- تمرین	۶۵

فصل هشتم: انواع گام‌ها

--- انواع گام‌ها (Keys)	۶۹
---- گام‌های دیاتونیک	۶۹
---- گام کروماتیک	۶۹
---- گام یک‌پرده‌ای (Whole Tone)	۷۰
---- گام‌های پنتاتونیک	۷۰
---- گام کروماتیک هارمونیک	۷۱

فصل نهم: منتخب اصطلاحات موسیقی

--- منتخب اصطلاحات موسیقی	۷۵
---------------------------	----

فصل دهم: ریتم‌شناسی

--- ریتم‌شناسی	۸۳
--- ضرب	۸۳
--- میزان	۸۳
---- میزان‌های ساده (Simple Time)	۸۴
---- میزان‌های مرکب (Compound Time)	۸۶
---- میزان‌های ترکیبی نامنظم (لنگ) (Irregular Time)	۸۹
--- پلی‌ریتم	۹۱
--- تمرین	۹۲

فصل یازدهم: گروه‌بندی نت‌ها و سکوت‌ها

--- گروه‌بندی نت‌ها و سکوت‌ها	۹۵
-------------------------------	----

فصل دوازدهم: ریتم‌گذاری موسیقایی بر روی کلمات و عبارات نظم و نثر

--- ساختار ریتمیک کلمه	۱۰۳
--- ساختار ریتمیک یک جمله	۱۰۵
--- ساختار ریتمیک در اشعار	۱۰۵
--- تمرین	۱۰۸

فصل سزدهم: نُت‌های زینت یا تزئینی

--- نُت‌های زینت یا تزئینی	۱۱۵
----- Acciacatura (آچیاکاتورا)	۱۱۵
----- Appoggiatura (آپوجیاتورا)	۱۱۶
----- Mordent (موردنت)	۱۱۷
----- Turn یا Gruppetto	۱۱۷
----- Trill (تریل)	۱۱۹
--- تمرین	۱۲۰

فصل چهاردهم: انتقال

--- انتقال (Transposition)	۱۲۳
--- تمرین	۱۲۵

فصل پانزدهم: سازهای انتقالی

--- سازهای انتقالی	۱۲۹
--- جدول سازها و انتقال آن‌ها جدول سازها و انتقال آنها	۱۳۱

فصل شانزدهم: منتخب اصطلاحات موسیقی (۲)

--- منتخب اصطلاحات موسیقی (۲)	۱۳۹
-------------------------------	-----

فصل هفدهم: آکوردشناسی

--- آکوردشناسی	۱۴۹
--- ساختمان آکوردها در یک گام ماژور	۱۵۰
--- معکوس آکورد	۱۵۰
--- آکوردهای هفت	۱۵۱

--- فهرست واژگان	۱۵۳
------------------	-----

--- فهرست نمایه	۱۵۵
-----------------	-----

مقدمه

محمدسعید شریفیان، آهنگساز و موسیقی‌دان ایرانی در سال ۱۳۳۳ در تهران متولد شد. وی پس از اخذ دیپلم و اتمام تحصیلات متوسطه با عزیمت به انگلستان به تحصیل موسیقی از پایه پرداخت. شریفیان پس از اتمام دوره Foundation در کالج موسیقی لیدز، فوق دیپلم موسیقی را از دانشگاه هادرزفیلد و فوق دیپلم در هنرهای تجسمی را از دانشگاه لندن و دیپلم نوازندگی فلوت و دیپلم‌های هارمونی و کنترپوان را از کالج سلطنتی موسیقی لندن اخذ کرد.

شریفیان لیسانس و فوق لیسانس خود را در موسیقی در گرایش آهنگسازی از انیستوی موسیقی کلچستر (دانشگاه انگلین/زیر مجموعه آموزشی آکادمی لندن) دریافت کرد که در این دوره از اساتیدی چون آلن بولارد و فیلیپ کانون که از شاگردان وان ویلیامز و گوستاو هولست بوده‌اند بهره‌مند شد. در این زمان دیپلم Performance فلوت را نیز از آکادمی سلطنتی لندن اخذ نمود و در ادامه دوره دکترای خود در فیزیک صوت و موسیقی الکتروآکوستیک را از دانشگاه پادوآ ایتالیا و در سال ۱۳۶۴ به پایان رساند.

او در کنار فعالیت‌های آموزشی در کنسرواتوارهای ایتالیا و کالج‌های موسیقی در انگلیس، به مدت ۶ سال مدیریت هنری و اجرایی، رهبری گروه‌ها، ارکسترهای مجلسی و کر را در این مجموعه‌ها به‌عهده داشت؛ همچنین به مدت ۵ سال نیز در مجموعه هنری کمونیتا مونتانا و در ارکستر فیلارمونیک توسکانی ایتالیا به‌عنوان آهنگساز مقیم فعالیت داشته است.

تکنوازی فلوت تا سال ۱۳۶۴ (سال ۱۹۸۵ میلادی)، آهنگسازی برای ارکسترها و گروه‌های مجلسی و خوانندگان حرفه‌ای در کنسرت‌ها به‌همراه پخش زنده رادیویی، حضور فعال در سمینارها و داوری‌های بین‌المللی جشنواره‌های آهنگسازی و نوازندگی ارکسترال؛ از جمله در چند دوره جشنواره موسیقی معاصر در پربل روم لندن، بخشی دیگر از فعالیت‌های هنری او را شامل می‌شوند.

شریفیان در سال ۱۳۶۸ به ایران بازگشت و در حین استمرار در فعالیت هنری خود، عضو هیئت مؤسس و از اولین مدیر عاملان خانه موسیقی ایران بود و عضو مؤسس و هیئت مدیره NGO مامفا، (انجمن کاربرد موسیقی در سلامت جسم و روان) بود که تا سال ۱۳۸۴ فعالیت مستمر و متمرکزی در قالب برگزاری سمینارهای کشوری در این زمینه داشت.

او مقالات متعددی را در زمینه موسیقی و جامعه‌شناسی هنر در مجلات تخصصی موسیقی در انگلیس و ایران به چاپ رسانده است.

فعالیت‌های شریفیان در آهنگسازی منجر به تولید بیش از ۹۵ اثر، در انواع بافت‌های صوتی و گروه‌های مختلف موسیقی اعم از ارکسترال، کرال، مجلسی، موسیقی الکتروآکوستیک، موسیقی فیلم،

موسیقی مجموعه‌های تلویزیونی و قطعات متعددی با استفاده از موسیقی‌های فولکلور و محلی ایرانی شده‌است و شامل قطعات متعددی‌اند که برای همسر خود، هنرمند فقید آواز انگلیسی فلورانس لیت نوشت که به دفعات در سالن‌های معتبر سراسر اروپا و در ایران به اجرا درآمدند.

نمونه‌هایی از آثار شریفیان عبارتند از: پوئم سمفونیک آرش کمانگیر، پوئم سمفونیک بر روی اشعار سعدی (در کنفرانس سران سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۸)، با اجرای ارکستر سمفونیک نیویورک و کر متروپولیتن - مجموعه الکتروآکوستیک کویر، مجموعه لیدر بر روی اشعار حافظ، سمفونی سرداران، سمفونی اروند، مجموعه آوازی روی اشعار میروسلاو هولوپ، سراب برای گروه کر آکاپلا، عید، در جنگل، آثار سمفونیک‌کی چون اوراتوریوی خسوف، طلوع، خورشید، ارمیا

و...

پیش‌گفتار

انسان برای رسیدن به اهداف خود - در راه تکامل فردی، روحی و هنری - احتیاج به نگرش مدرن‌تر و علمی‌تر دربارهٔ مقولات مختلف دارد. از این رو شکل دادن به تکنیکی مناسب، خلاق و همچنین درک عمیق برای پیشبرد اهداف هنری موسیقی در سطوح بالا، همگی در گرو دیدگاهی وسیع و عمیق است که تنها با شناخت و اشراف کامل بر مباحث علمی موسیقی در پایه به‌دست می‌آید. بنابراین به مسائل ظریف، پیشرفته و فنی نمی‌توان دست یافت مگر این‌که دیدگاهی وسیع و علمی را از بنیه تقویت کرد، تا در پرتو آن بتوان مراحل تخصصی‌تر را یکی پس از دیگری فراگرفت. این نکته، که انگیزهٔ نوشتن این کتاب را فراهم نمود سرانجام با تشویق و پیگیری‌های بسیاری از دوستان که هر کدام خود از اساتید بنام و خوب کشور هستند جامه عمل به خود پوشید.

این کتاب صرفاً تئوری موسیقی نیست؛ بلکه مباحث زیربنایی مختلفی را که در موسیقی از اهمیت خاصی برخوردارند، به صورت مجموعه‌ای مدون ارائه می‌کند، که با تکیه بر آن‌ها، بسیاری از تئوری‌های پایه و مباحث ساختاری موسیقی هنری که به وسیلهٔ تجربیات و تحقیقات شخصی اینجانب در امر موسیقی آکادمیک طی سال‌ها تدریس در کنسرواتورها و کالج‌های موسیقی در غرب به‌دست آمده، روشن و باز می‌شوند و بدین سان زیربنای علمی و هنری را فراهم می‌آورند. در این راستا سعی فراوان شده که مقولات پیچیدهٔ فنی با زبانی ساده ارائه شوند تا برای همگان قابل درک باشد.

اقدام به نوشتن این کتاب و اضافه کردن نکاتی دیگر در این نشر جدید دلیل مهم دیگری نیز دارد و آن این است که به دلیل اشتباهات فاحشی که در ایران با ترجمه‌های غلط صورت گرفته و همچنین وجود نوآوری‌های بی‌پایه و اساسی که بدون داشتن منطق موسیقایی باعث سردرگمی علاقه‌مندان به موسیقی می‌شود، نیاز بود تا سیستمی یک‌دست و علمی در مباحث موسیقی ارائه شود. انواع و اقسام کتاب‌های تئوری موسیقی در دنیا نوشته شده و می‌شود. از آنجایی که اغلب ترجمه‌ها در ایران از کتب کانادایی و امریکایی است، در مرحلهٔ اول مترجم کمتر دقت می‌کند که هر کتاب مآخذی نسبت به دانش پایه و فرهنگ همان جامعه نوشته می‌شود، لذا در شرایطی که در بسیاری از نقاط دنیا از کودکی و در مدارس به آموزش موسیقی می‌پردازند، مقایسهٔ آن‌ها با جامعه و سطح دانش عمومی موسیقی در ایران نامعقول است. از طرفی دیگر نوآوری‌های نه‌چندان لازمی که فقط به سردرگمی بیشتر در خوانندگان منجر می‌شود در این کتاب‌ها به چشم می‌خورد. مجموعهٔ این مشکلات منجر به آن می‌شود تا بجای آن‌که پیچیده‌ترین مقولات علمی موسیقی در ساده‌ترین و قابل درک‌ترین فرم بیان شود، عملاً نقطهٔ مقابل و برعکس آن انجام می‌گیرد. نکته

آخر آن است که در زبان فارسی کلمات و اصطلاحات تفکیک شده‌ای همانند زبان‌های دیگر در شناسایی مباحث مختلف موسیقی نداریم و لذا می‌بایست از آن‌ها تعریف درست‌تری ارائه بدهیم. برای مثال در زبان فارسی کلمهٔ گام به دو منظور است که هم روند پله‌ای يك گام را دربرمی‌گیرد و هم خود تونالیتته را، در حالی که در زبان‌های دیگر برای هر کدام از آن‌ها اصطلاحات متفاوتی وجود دارد، چنانچه روند پله‌ای گام را Scale و تونالیتته را Tonality می‌نامند. لذا جهت مشخص‌تر بودن مبحث، Scale را گام پله‌ای و گام را تونالیتته تعریف می‌نماییم. کلماتی دیگر مانند کنسونانس (Consonance) که به صورت مطلوب و مطبوع و دیزونانس (Dissonance) که به صورت نامطلوب و نامطبوع ترجمه شده‌اند، صحیح نیست. در حالی که هیچ‌یک را نمی‌توان مطلوب و یا نامطلوب خواند. چنانچه نامطلوب در بسیاری از موارد در موسیقی مطلوب‌ترین است و بالعکس. در این صورت بهتر است که Consonance را در رابطه با فواصلی که در يك گام یا تونالیتته هستند تعریف کنیم که اغلب رابطهٔ فرکانسی ساده‌ای با یکدیگر مثل ۱ به ۲ و یا ۱ به ۳ و ۱ به ۴ و غیره دارند؛ در حالی که Dissonance به روابطی گفته می‌شود که یکی از نت‌ها نسبت به تونالیتته و یا یک اکورد در تنالیتته غریبه است و نیاز به حل شدن به یکی از نت‌های Consonance را دارند. نمونه‌های اینچنینی زیاد است که در طول کتاب به آن‌ها پرداخته می‌شود.

در خاتمه از تک‌تک دوستان هنرمندی که در تحقق یافتن این مجموعه مرا تشویق کرده‌اند. امیدوارم از این رهگذر توانسته باشم در فراهم نمودن بستری هنری، خلاق و منطقی در ذهن هنرجویان و سایر علاقمندان و نیز موسیقی آکادمیک ایران گام مثبتی برداشته باشم. باشد که با چنین نگاهی بتوان دیگر مباحث فنی را نیز مکتوب ساخته و از مجموعهٔ آن‌ها به تدریج، سیستمی آکادمیک را مدون نمود. همچنین از آقای حسن رحیمی که در تدوین این کتاب زحمت فراوانی کشیدند کمال قدردانی را دارم.